

Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye ve Kazakistan Arasında “Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık”

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı

Türkiye ile Kazakistan arasında tarihsel ve kültürel bağlar temelinde şekillenen dostluk ilişkileri son 30 yıldır Avrasya bölgesinin en güvenilir ortaklıklarından biri haline gelmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı günden itibaren kurulan ilişkiler istikrarlı bir şekilde genişlemektedir. 2009 yılında imzalanan “Stratejik Ortaklık Antlaşması” ile ilişkiler yeni bir boyuta taşınmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Kasım Cömert Tokayev'in Türkiye'ye yaptığı ziyarette ise ilişkiler “Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık” düzeyine yükseltilmiştir.

İki ülke arasında gelişen ilişkiler sadece ikili düzeyde değil bölgesel ve uluslararası düzeyde de önemli sonuçlar yaratmaktadır. Her iki ülke uluslararası konumlarını yeniden tanımladıkları bir dönemden geçmektedir. Uluslararası ve bölgesel barışın, güvenliğin, istikrarın ve refahın artırılması yönünde ortak çıkarıya sahip olan iki ülke ortak bir dış politika vizyonu benimsemektedir. “Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Anlaşması” bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kazakistan'ın Uluslararası Konumu

Uluslararası politikada yaşanan gelişmeler her şeye rağmen çok kutuplu bir sistemin doğuşuna, inşa sürecine işaret etmektedir. Bu yeni süreçte Asya giderek önem kazanmakta, bu büyük kıtanın merkezinde yer alan Orta Asya uluslararası güç mücadelesinin odaklarından biri haline gelmektedir. Orta Asya ülkeleri yeni uluslararası sistemde kendilerine yeni bir rol belirlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, Asya'nın iki büyük gücü Rusya ve Çin ile sınır komşusu olan, Orta Asya jeopolitiğinin merkezi ülkelerinden biri olan, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan güzergahta önemli bir konumda bulunan Kazakistan'ın dış politikası önem kazanmaktadır.

Bağımsızlığının 30. yılında Kazakistan uluslararası gelişmelerin yanı sıra iç politikasında da dönüşüm süreci içerisinde. Bu nedenle Kazakistan'ın içeride karşılaştığı sorunlarla nasıl baş edeceği, nasıl bir dış politika izleyeceği ve Orta Asya jeopolitiğinde nasıl bir rol oynayacağı önem kazanan sorulardır. Bu sorular sadece Kazakistan için değil tüm bölge ülkeleri ve küresel aktörler açısından da önemli ve yanıt aranan sorulardır.

Öncelikle uluslararası düzeye bakılacak olursa, Kazakistan'ın coğrafi konumu herhangi bir küresel aktörle bağımlılık ilişkisine girmesini seçenek dışı bırakmaktadır. Hem Rusya'yla hem de Çin'le sınır komşusu olan Kazakistan için en kötü senaryo bu iki büyük güç arasında sıkışıp kalmasıdır. Bu nedenle Kazakistan'ın dengeli bir politika izlemesi, her iki ülkeyle yakın ilişkiler kurması ama bu ilişkilerin bağımlılık ilişkisine dönüşmemesi gerekmektedir. Kazakistan'ın bu iki ülkeden biriyle gireceği bağımlılık ilişkisi bir diğerini kışkırtabilecek ve Kazakistan için önemli güvenlik sorunları yaratabilecektir.

Kazakistan için Batı bağlantısı da önemini korumaktadır. Ukrayna'daki savaş enerji güvenliğini uluslararası tartışmaların merkezine yerleştirmiştir ve enerji zengini Kazakistan için önemli fırsatlar bulunmaktadır. Yine Ukrayna savaşının tetiklediği gıda güvenliği açısından da Kazakistan olumlu bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Kazakistan'ın bu potansiyel fırsatları hayata geçirebilmesi için Doğu kadar, Batılı ülkelerle de sağlıklı bir ilişki kurması gerekmektedir. Bu dengeye dayalı çok vektörlü politikanın Kazakistan'ı jeopolitik baskı ve sıkışmışlıktan kurtarma bağlamında önemli bir çıkış kapısı olduğu da aşikardır. Dolayısıyla

Kazakistan tam bağımsızlığından, egemenliğinden ve toprak bütünlüğünden taviz vermeyen, küresel güçler arasında dengeleri gözeten çok hassas ve incelikli bir diplomasi izlemek zorundadır.

Bölgesel düzeyde bakıldığında da Kazakistan'ın önemi artmaktadır. Uluslararası rekabette güç merkezi Asya'ya kaydıkça Orta Asya bölgesi önem kazanmaktadır. Diğer yandan uluslararası rekabette jeopolitik çatışmaların önemi ve ağırlığı artmaktadır. Örneğin Afganistan'daki gelişmeler ve Ukrayna'daki savaş önemli jeopolitik çatışma alanlarıdır. Enerji güvenliğinde yaşanan gelişmeler Hazar Denizi'nin stratejik önemini artırmaktadır. Kazakistan hem Doğu-Batı hem de Kuzey-Güney ekseninde son derece stratejik bir koridor haline gelmektedir.

Bölgesel gelişmeler hem Kazakistan için hem de Orta Asya ülkeleri için ciddi güvenlik riskleri yaratmaktadır. Bu risklerle herhangi bir ülkenin tek başına mücadele etmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bölgesel işbirliği her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır. Bölgesel işbirliğinin sağlanmasında Kazakistan belirleyici bir rol oynamaktadır. Ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak diğer bölge ülkelerine nazaran çok daha istikrarlı bir ülke olan Kazakistan'ın bu istikrarını koruması için bölgesel istikrarın sağlanması gerekmektedir. Bölge ülkelerinin de daha fazla işbirliği ve istikrar için Kazakistan'a ihtiyaçları artmaktadır.

Kazakistan hem küresel güçlerle ilişkisinde hem de bölgesel politikalarında barış ve istikrardan yana bir strateji takip etmektedir. Bu strateji çok vektörlü-yönlü bir dış politika anlayışının gereğidir. Çok vektörlü-yönlü dış politika küresel güç merkezleri arasında dengeler gözetilirken bölgenin istikrar ve refahına katkı yapılması anlamına gelmektedir. Bu haliyle Kazakistan bölge için bir modele dönüşmektedir.

Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye ve Kazakistan

Kazakistan'ın küresel ve bölgesel rolü açısından Türkiye'yle ilişkileri özel bir önem taşımaktadır. Öncelikle Türkiye'nin dış politika öncelikleri ile Kazakistan'ın öncelikleri arasında benzerlikler dikkat çekmektedir. Her iki ülke de herhangi bir küresel güçle bağımlılık ilişkisine girmeden, tam bağımsızlığını ve stratejik özerkliğini koruyarak, dengeleri gözeten, bölge barışına katkı sağlayan bir dış politika izlemektedir. Dolayısıyla Türkiye ile Kazakistan'ın çeşitli küresel ve bölgesel sorunlar karşısında işbirliği yapmaları ve sorunların çözümünde yapıcı bir rol oynamaları mümkündür.

Ekonomik açıdan ise Türkiye Kazakistan'ın Batı pazarına ulaşması bakımından önemli bir ülkedir. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler sürekli artma eğilimindedir. Sayın Tokayev'in Türkiye ziyareti ekonomik ilişkileri daha da canlandıracak antlaşmaların imzalandığı önemli bir dönüm noktası olmuştur. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler sadece ticaret hacminin artması anlamına gelmeyecek Kazakistan'ın Avrupa pazarlarına ulaşmasını da kolaylaştıracaktır. Bu nedenle Kazakistan-Türkiye ilişkileri Kazakistan'ın Batıyla ekonomik ve siyasal ilişkilerini de olumlu yönde etkileyecektir. Bu da Kazakistan'ın küresel dengeleri gözeten politikası açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkiler bölgesel güvenliğe katkı sağlamayı sürdürmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın önde gelen ülkeleri olarak Türkiye ve Kazakistan bölgesel ilişkilerini kurumsal bir temele taşımaktadır. Bölgedeki hiçbir ülkeyi dışlamadan, katılımcı ve kapsayıcı bir şekilde hareket edilmektedir. Hem bölgesel entegrasyon sürecine ivme kazandırılmıştır hem de küresel barış ve istikrarın korunması yönünde irade ortaya konulmuştur.

Sayın Tokayev'in Ziyaretinin Sonuçları

Türkiye ile Kazakistan arasındaki dostluğun ve ortak çıkarların somutlaştırılması bakımından Sayın Tokayev'in Türkiye ziyareti büyük bir önem taşımaktadır. Altı Bakan ve çok sayıda üst

düzyer yetkilinin katıldığı ziyaret sırasında hem Sayın Tokayev hem de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan son derece olumlu mesajlar vermiş ve dostça görüntüler sergilemişlerdir. Fakat bu ziyaret sadece sembolik dostluk mesajlarının verildiği bir ziyaret olmamış, somut adımların atıldığı önemli bir milat olmuştur.

Öncelikle ikili ilişkiler Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık düzeyine taşınmıştır. Bu kapsamda savunma sanayii, askeri istihbarat, bilişim teknolojileri, ulaşım, kültür, tarım, taşımacılık, ticaret, gümrük, çevre, eğitim, gençlik, iletişim ve arşiv alanlarında toplam 15 antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar ilişkilerin hem stratejik alanlara taşındığını hem de çok geniş bir kapsam kazandığını göstermektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki ticaret hacminin 10 milyar dolara taşınması bir hedef olarak belirlenmiştir.

Sayın Tokayev'in Türkiye ziyaretinin somut sonuçları şu şekilde sıralanabilir.

- 1) Ocak ayında yaşanan trajik olayların ardından Kazakistan'ın iç politikadaki sorunları büyük ölçüde aştığı ve içeride başlatılan yeniden yapılanma süreci devam ederken dış politikanın da güçlü bir şekilde yürütüldüğü mesajı verilmiştir.
- 2) Ocak olaylarının Kazakistan dış politikasında bir kopuş yaratmadığı, Kazakistan'ın dengeleri gözeterek çok-vektörlü dış politikasının sürdürüldüğü mesajı verilmiştir.
- 3) Sayın Tokayev'in çok taraflı-vektörlü dış politika hamlesinin ne anlama geldiğinin en iyi örneklerinden biri olmuştur.
- 4) Pan-Türkizm gibi bir takım algıların yersiz olduğunu göstermiştir.
- 5) Kazakistan'ın dış politikada küresel boyuttaki olaylara/gelişmelere kayıtsız kalmadığı, yapıcı rol oynadığı, bu bağlamda Orta Asya-Avrupa arasındaki koridor/köprü inşasında başta komşu ülkeleri olmak üzere her ülkeye eşit mesafede yaklaştığı da görülmüştür.
- 6) Kazakistan dış politikasında Türkiye'ye verilen önem gösterilmiş, Türkiye de Kazakistan'la ilişkilerini daha da geliştirmeye hazır olduğunu göstermiştir.
- 7) Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkiler sadece iki ülkenin ortak çıkarlarına hizmet eden bir ortaklık olarak kabul edilmemiş, iki ülke bölgesel barış, istikrar ve refahın güçlendirilmesi için çok taraflı işbirliği yapılarında öncü roller oynamaya hazır oldukları mesajını vermişlerdir. İmzalanan anlaşmalar bir iki ülke arasındaki ilişkilerin bütün alanlarını ihtiva eden bir genişletilmiş stratejik ortaklığa işaret etmektedir.
- 8) Türkiye'nin Sayın Tokayev'i bir kardeş gibi karşılamasından hareketle ilişkilerin liderlerin başlattığı hareketle daha da büyüyeceği görülmüştür.
- 9) İki ülke küresel jeopolitikte yaşanan değişimin ve bölgesel güvenlik sorunlarının yarattığı meydan okumalara karşı ortak bir tutum içerisinde olduklarını teyit etmişlerdir. Tenis oyunu bunun bir sembolik boyutu/mesajı olarak karşımıza çıkmaktadır.
- 10) Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına uluslararası hukuka riayet ederek katkı sunmaya devam edileceği mesajı verilmiştir.
- 11) Kazakistan'ın iç politikada sürdürdüğü reformlara Türkiye'nin verdiği güçlü destek teyit edilmiştir. Nitekim, bu ziyaret Ocak olayları sırasında Türkiye'nin gösterdiği dostluk ve dayanışmanın bir yansıması olarak görülebilir. Dolayısıyla bu ziyarette Türkiye'nin Kazakistan'ın ve Kazak halkının yanında yer alacağı mesajı net bir şekilde bir kez daha verilmiştir.

Türkiye-Kazakistan İlişkilerinde Liderlerin Rolü

Türkiye ve Kazakistan'ın dış politika vizyonlarının hayata geçirilmesinde liderlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Her iki Cumhurbaşkanı da dengeli, pragmatik ve yapıcı bir dış politika stratejisi izlemektedir.

Kazakistan'ın hem dış politikasında hem de içerideki reform sürecinde Sayın Tokayev önemli bir rol oynamaktadır. Hem uluslararası eğilimler hem de bölgesel sorunlar Kazakistan'ın çok hassas ve incelikli bir diplomasi yürütmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan Sayın Tokayev'in

dış politika alanındaki tecrübesi ve jeopolitik meselelere duyarlılığı “Yeni Kazakistan” için büyük bir önem taşımaktadır. Sayın Tokayev’in dış politika alanındaki birikimi ülkesinin aktif bir diplomasi izleyeceğinin de göstergesidir.

Türkiye’den bakıldığında Kazakistan’da başlatılan yeni reform hareketinin Kazakistan’ın büyümesinin, genişlemesinin en büyük teminatı olduğu görülmektedir.

Kazakistan’ın aktif diplomasisi Türkiye’yle daha yakın bir ilişkiyi de gerektirmektedir. Türkiye ve Kazakistan Doğuyla Batı arasında hem siyasal hem de ekonomik anlamda önemli bir koridor teşkil etmektedir. Bu nedenle Sayın Tokayev’in Türkiye’ye yaptığı ziyaret sıradan bir liderler zirvesi olmamıştır. Sayın Tokayev, Sayın Erdoğan tarafından en üst düzeyde karşılanmış ve her iki ülke lideri ilişkilerin geliştirilmesi yönünde güçlü bir irade ortaya koymuşlardır. Bu irade, iki ülkenin köklü bir dostluğa dayanan ilişkilerinin aynı doğrultuda güçlenmeye devam edeceğinin göstergesidir. Dolayısıyla bu ziyaret kısa olmakla birlikte, fazlasıyla dolu, mevcut ilişkileri daha da güçlendirme, ileriye taşıma yönünde tarihi bir adım niteliğindedir.